

تحلیل انتقادی دیدگاه دکتر شریعتی دربارهٔ تقابل اسلام ایدئولوژیک و اسلام فرهنگی

سید رضا مهدی نژاد*

چکیده

مسئلهٔ عقب‌ماندگی و پیشرفت جوامع اسلامی از جمله مسائل مهمی است که ذهن بسیاری از اندیشمندان مسلمان را به خود مشغول نموده و هر کدام از منظری تلاش نموده‌اند ضمن بررسی عوامل عقب‌ماندگی، راهی برای برون رفت از این مشکل بیابند. این نوشتار درصدد است با روش تحلیلی، انتقادی، دیدگاه دکتر شریعتی در مورد این مسئله را مورد واکاوی قرار دهد. شریعتی، عقب‌ماندگی و پیشرفت جوامع اسلامی را به دو نوع اسلام، یا به تعبیر دیگر دو نوع قرائت از اسلام گره می‌زند. از نظر او، اسلام فرهنگی عامل اصلی عقب‌ماندگی و در مقابل اسلام ایدئولوژیک، عامل پیشرفت مسلمانان در گذشته، اکنون و آینده بوده و می‌باشد. تمرکز بر تربیت عالم و مجتهد، گذشته‌گرایی، رویکرد محافظه‌کارانه و سکولاریسم از ویژگی‌های اسلام فرهنگی است که موجب انحطاط و عقب‌ماندگی می‌شود. در مقابل، روشنفکر و مجاهد ساختن، رویکرد انقلابی، نگاه به آینده و اعتقاد به جدایی‌ناپذیری دین از سیاست از شاخصه‌های اسلام ایدئولوژیک است، به همین دلیل موجب پیشرفت جوامع اسلامی می‌گردد. نگارنده معتقد است علاوه بر نقدهایی که بر نوع قرائت ایدئولوژیک شریعتی از دین وارد است، اصل این دوگانه سازی و ایجاد تقابل بین اسلام ایدئولوژیک و اسلام فرهنگی و ارتباطی که وی بین این دو نوع اسلام با پیشرفت و انحطاط برقرار می‌نماید نیز محل تأمل و نقد است.

■ واژگان کلیدی

شریعتی، اسلام ایدئولوژیک، اسلام فرهنگی، پیشرفت، انحطاط.

* استادیار گروه تاریخ تمدن اسلامی جامعه المصطفی العالمیه ، sr_mahdinejad@miu.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۲/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۴